

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова

І. В. ГАРБАР, А. І. ГАРБАР

**Формування мовленнєво-комунікативної
компетенції майбутніх фахівців
на заняттях з української мови
за професійним спрямуванням**

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Рекомендовано Методичною радою НУК

ВИДАВНИЦТВО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
КОРАБЛЕБУДУВАННЯ
ІМ. АДМІРАЛА МАКАРОВА

2023

УДК 811.161.2(076)

Г20

Автори:

І. В. Гарбар, старший викладач кафедри сучасних мов НУК імені адмірала Макарова;

А. І. Гарбар, старший викладач кафедри сучасних мов НУК імені адмірала Макарова

Рецензент

А. В. Міняйлова, канд. пед. наук, доцент, завідувач кафедри сучасних мов НУК імені адмірала Макарова

Рекомендовано Методичною радою НУК

Гарбар І. В.

Г20

Формування мовленнєво-комунікативної компетенції майбутніх фахівців на заняттях з української мови за професійним спрямуванням / І. В. Гарбар, А. І. Гарбар. – Миколаїв : НУК, 2023. – 48 с.

У методичних вказівках проаналізовано сутність, шляхи та умови формування мовленнєво-комунікативної компетентності майбутніх фахівців з урахуванням сучасних освітніх тенденцій. Подано систему вправ і завдань, спрямованих на вдосконалення комунікативних умінь і навичок мовців.

Призначено для студентів денної форми навчання, які вивчають дисципліну «Українська мова (за професійним спрямуванням)».

УДК 811.161.2(076)

© Гарбар І. В., Гарбар А. І., 2023

© Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, 2023

ЗМІСТ

Передмова.....	4
1. Поняття про мовну, мовленнєву та комунікативну компетентності	6
2. Формування культури усного та писемного мовлення.....	11
3. Традиційні і сучасні форми та методи навчання для формування мовленнєво-комунікативної компетентності на заняттях з української мови за професійним спрямуванням.....	18
4. Комунікативний практикум.....	29
Створення комунікативних ситуацій.....	29
Лінгвістичні вікторини	30
Ділові ігри.....	31
Пошукове редагування.....	36
Створення текстів зв'язного висловлювання.....	39
Список використаної літератури	44

ПЕРЕДМОВА

Формування мовленнєво-комунікативної компетенції – це мета, завдання і проблема підготовки майбутніх фахівців для будь-якої професійної галузі, яка в умовах модернізації вітчизняної освіти, сучасної науки і виробництва набуває особливої актуальності. Найважливішим завданням вищої школи є підготовка висококваліфікованих та конкурентноспроможних працівників, фахова зрілість яких визначається не тільки ступенем професійних знань, а й майстерністю спілкування у науково-виробничих і службових сферах. Вивчення дисципліни «Українська мови (за професійним спрямуванням)» у ЗВО – досить важливе для підготовки майбутніх фахівців. Працюючи з документами, треба бути грамотним, а у професійному середовищі слід правильно, точно, логічно висловлювати власні думки, вміти толерантно, аргументовано відстоювати свою позицію.

Формування мовленнєво-комунікативної компетенції передбачає:

- глибокі професійні знання й оволодіння понятійно-категоріальним апаратом певної професійної сфери та відповідною системою термінів;
- досконале володіння нормами сучасної української літературної мови;
- правильне використання мовних засобів відповідно до комунікативних намірів;
- знання етикетних мовних формул і вміння ними послуговуватися у професійному спілкуванні;

- уміння працювати з різними типами текстів;
- уміння знаходити, вибирати, сприймати, аналізувати та використовувати інформацію фахового спрямування;
- володіння інтерактивним спілкуванням, характерною ознакою якого є необхідність миттєвої відповідної реакції на повідомлення чи інформацію, що знаходиться в контексті попередніх повідомлень;
- володіння основами риторичних знань і вмінь;
- уміння оцінювати комунікативну ситуацію швидко і на високому професійному рівні приймати рішення та планувати комунікативні дії.

Кожен мовець повинен формувати у собі здатність до самовдосконалення та саморозвитку, активно розвивати своє мовлення, усно й письмово викладати думки, виправляти себе, перебудовувати сказане, шукати найкращі й найдоцільніші варіанти висловлювання.

1. ПОНЯТТЯ ПРО МОВНУ, МОВЛЕННЄВУ ТА КОМУНІКАТИВНУ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Сучасний підхід до навчання професійного мовлення визначається як основними функціями мови – бути найважливішим засобом спілкування, мислення, пізнання, інтелекту, так і вимогою суспільства – сформуванати фахівців нового типу – освічених, із розвиненим даром володіння живим словом, з високою культурою усного й писемного мовлення. Показником відповідного рівня комунікативності фахівця будь-якої галузі є правильне й точне використання мовних засобів, аргументований виклад власних думок в усному та писемному мовленні, сприймання та відтворювання змісту почутого чи прочитаного. В. Ільчук комунікативно компетентною називає людину, яка здатна за допомогою відповідних засобів виразності майстерно спілкуватися з іншими людьми [6, с. 209].

Насамперед, з'ясуємо значення поняття «компетентність». О. Земка називає це «особистісним утворенням, що складається зі знань, навичок та вмінь, в результаті чого особа спроможна успішно функціонувати та інтегруватися в суспільстві, психічно готова до певного виду діяльності» [4, с. 97].

Основними складовими компетентності є:

- засвоєння знання, які особа може самостійно здобути та використати в будь-якій, навіть нестандартній ситуації;
- визначення шляхів і методів здобуття знань;
- адекватне оцінювання власних можливостей, знань й умінь.

У мовленнєвій діяльності розрізняють *мовну, мовленнєву та комунікативну компетенції*.

Мовна компетенція (лат. *competens* – належний, відповідний) – знання учасниками комунікації норм і правил сучасної літературної мови і вміле використання їх у продукуванні висловлювань. Мовна компетенція складається з *лексичної, граматичної, орфографічної, орфоенічної, стилістичної та пунктуаційної компетенцій*.

- *Орфоенічна компетенція* пов'язана зі знанням звукових засобів сучасної літературної мови, вмінням мовця ними послуговуватися. Вона забезпечує відтворення звукового образу мови і правильне звукове оформлення мовлення, наприклад: *бАтьків – батькІв, сЕстри – сестрИ, нОмилка – помИлка; смієшся – [с'м'ійє; 'с':а], єдність – [йє; 'д'н'іс't']*.

- *Орфографічна компетенція* полягає в оволодінні системою правил, що визначають правопис слів згідно з установленими нормами, та вмінні їх застосовувати. Вона є необхідною умовою грамотного письма, наприклад: *У березні завершено спорудження овочесховища* (написання підкреслених орфограм потребує знання правил про ненаголошені голосні «е» та «и»).

- *Лексична компетенція* полягає в оволодінні лексичними засобами сучасної української літературної мови і вмінні послуговуватися ними. Вона передбачає широкий словниковий запас, а також належне володіння термінологією, необхідною для спілкування у професійній сфері. Вибір лексичних елементів залежить від сфери і ситуації, у яких перебуває мовець. Наприклад: правильно вживати *воєнний стан*, але *військова таємниця*; *акціонерна компанія*, але *виборча кампанія*; *оснований на успіху*, але *заснований президентом* тощо.

- *Граматична компетенція* – це знання і вміння послуговуватися граматичними ресурсами української мови (словотвірні одиниці, способи словотворення, морфологічні

одиниці, категорії і форми, синтаксичні одиниці й категорії), що необхідно для розуміння й продукування текстів у різних сферах професійної діяльності. Наприклад: близькі за значенням дієслова *запобігати* та *застерігати* виявляють різні синтаксичні особливості – *запобігати* (чому?) хворобі, а *застерігати* (від чого?) від наслідків.

- *Стилістичні компетенції* визначають добір мовних елементів, що відповідають потребам сфер комунікації, меті і завданням висловлювання. Наприклад: мовні кліше *на порядку денному, обіймати посаду, брати участь, вжити заходів, згідно з наказом* характерні для офіційно-ділового стилю, а терміни *лізинг, банківська гарантія, юристконсульт, екологія, чарунка пам'яті* – для наукового стилю.

- *Пунктуаційна компетенція* відображає логічне інтонаційне членування мовного потоку та забезпечує легше сприймання і розуміння писемного тексту. Наприклад: у реченні «Чому у словах *баскський, казахський, мексський, нью-йоркський, тюркський* не відбувається чергування приголосних [к] і [х]?» – розділові знаки є обов'язковими, бо зумовлені граматичною структурою речення (питальне з однорідними членами).

Мовні компетенції можна розглядати, як загальне комплексне поняття, що свідчить про рівень навчальних досягнень з мови.

Мовленнєва компетенція – це вміння адекватно й до речно практично послуговуватися мовою в конкретних ситуаціях: висловлювати свої думки, бажання, наміри, прохання тощо. Використовувати для цього як вербальні (мовні) засоби спілкування, так і невербальні (міміка, жести, рухи), які доповнюють усне мовлення додатковою інформацією. На рівень оволодіння мовленнєвою компетенцією вказують адекватні мовленнєві дії особистості в умовах природного спілкування.

Мовленнєва компетенція передбачає:

- здатність адекватно сприймати, розуміти, оцінювати і відтворювати почуте чи прочитане;

- здатність до мовленнєвої творчості;
- здатність планувати, готувати майбутнє висловлювання в різних жанрах, виступати з повідомленням;
- здатність реалізовувати задум у процесі мовленнєвої діяльності;
- здатність до асоціативної мовленнєво-мислительної діяльності;
- уміння аудіювання, читання, говоріння, письма;
- вміння використовувати мовні засоби української мови залежно від ситуації мовлення;
- основи красномовства;
- уміння редагувати власне та чуже мовлення;
- здатність до контролю, самоконтролю результатів мовленнєвої діяльності.

На думку М. Ценко, мовленнєва компетенція формується на основі мовної та реалізується у процесі говоріння, слухання, сприйняття, відтворювання мовних текстів функціональної спрямованості, вмінні виступати та бути учасником діалогу [17, с. 45].

Комунікативна направленість – це завжди мовленнєва діяльність у нових ситуаціях з певною метою. Вивчаючи дисципліну «Українська мова (за професійним спрямуванням)», варто акцентувати увагу на розвиток комунікативної компетентності. Це дозволить вмотивовано використовувати мовні засоби для досягнення тих результатів, які пов'язані з професійною діяльністю майбутніх фахівців. Мовленнєві уміння є засобом формування комунікативної компетенції.

Комунікативна компетенція передбачає:

- уміння доцільно використовувати засоби української мови під час живого спілкування;
- уміння наводити переконливі аргументи під час розмови;
- здатність орієнтуватися в ситуації спілкування, комунікативно виправдано добирати вербальні і невербальні засоби і способи для оформлення думок, почуттів у різних сферах спілкування;

- уміння встановлювати і підтримувати контакт із співрозмовником, змінювати стратегію, мовленнєву поведінку залежно від комунікативної ситуації;

- досвід особистої відповідальності за власну комунікативну поведінку, вимогливість до свого мовлення.

Сукупність комунікативних знань, умінь і навичок мовця сприяють ефективному спілкуванню як в усній, так і у писемній формах.

2. ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ УСНОГО ТА ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ

Основою мовленнєвої культури є грамотність, тобто дотримання загальноприйнятих літературних норм у послугуванні лексичними, граматичними, орфографічними, орфоепічними, стилістичними та пунктуаційними засобами мови. Мова – це єдина для всіх її носіїв сукупність комунікативних засобів, що використовуються як знаряддя спілкування. Мовлення – це мова в дії, вираження тими чи іншими мовними засобами конкретних думок і почуттів.

Культура мовлення – мовна діяльність, обумовлена соціокультурним контекстом і методично спрямована на формування мовної, мовленнєвої та комунікативної компетенцій. Культура мовлення передбачає вибір мовцем найбільш доцільних мовних засобів для конкретної мовленнєвої ситуації. Будь-яке слово, будь-який вислів повинен вживатися відповідно до ситуації мовлення і не виходити за межі дозволеного. Праця над підвищенням рівня культури мовлення складна, тривала, потребує багато часу й зусиль. В. Ільчук зауважує, що варто оволодіти тонкощами смислових і стилістичних відтінків мовних одиниць, уміти надавати оцінку їх виразності, розрізняти семантико-стилістичні властивості багатозначних слів, лексичних і граматичних синонімів, синтаксичних структур, стилістичні колорити текстів різних типів і стилів мовлення [6, с. 205]. У процесі сприймання та створення мовленнєвих висловлювань потрібно надавати оцінку виражальним можливостям мови й умінням послуговуватися ними в мовленні.

Задля досконалого мовлення кожному мовцю доводиться проходити кілька рівнів.

- *Базовий рівень* – це рівень мовної правильності. Вивчення орфоепічних та граматичних засобів мови, оволодіння лексичним багатством мови.

- *Другий рівень* повинен засвідчити вміння реалізовувати себе у висловлюваннях відповідно до власного внутрішнього стану, вміння творити себе засобами мови і виражати свою особистість.

- *Третій рівень* – *рівень насиченості*. Мовець вільно володіє багатством і різноманітністю мовновиражальних засобів.

- *Рівень адекватного вибору*. Обираючи заклад вищої освіти, студент повинен переорієнтуватися на вибір мовних засобів, характерних для майбутнього фаху.

- *Найвищий рівень* формування мовної особистості – володіння фаховим мовленням (термінами, стійкими мовними сполуками ділового та наукового стилів, жанровими формами текстотворення).

На думку М. Пентилюк, формування мовної особистості – це підвищення рівня як загальної культури, так і культури мовлення, мислення, вільне володіння мовою, високий рівень комунікативної компетентності, незалежності суджень у поєднанні з повагою до поглядів інших людей, почуття самоповаги, спроможність орієнтуватись у світі духовних цінностей, уміння приймати рішення й нести відповідальність за свої дії і вчинки [13, с. 54]. Мовці досить часто допускають помилки у вимові звуків та звукосполучень, у наголошуванні слів, у виборі граматичної форми та лексико-семантичного значення слова. Далі більш детально розглянемо найпоширеніші мовленнєві помилки, які призводять до зниження рівня культури мовлення.

Орфоепічні помилки:

- нехарактерне для української мови «акання»: *дав параду, балить галава, датримання дагавору*;

- нехарактерна м'яка вимова для шиплячих [ж], [ч], [ш], [дж]: *шчьо, щьоп, чьобіток, чяйок, щястя, чьюю, щьо*;

- сплутування звуку [г] із звуком [ґ]: *тава, тазда, танок, гелготати, гедзь, гречний, гоголь-моголь, ґринджоли, шлягер, ґрант*, але *газ, педагог, демагог, гімназія, граматика, автобіографія, інтелігенція*;

- неправильна вимова буквосполучень *дж, дз* (походження, ґудзик), або навпаки заміна цих буквосполучень звуками [ж], [з] (*позвонити, ствержують, хожу, звінок*).

Акцентуаційні помилки: неправильне наголошення слова. Наголос – це посилення голосу на одному зі складів: *новий, читання, віднести, мого* тощо. За допомогою наголосу часто розрізняють лексичне значення та граматичні форми слів: *замок – замок, приклад – приклад, батьків – батьків, сестри – сестри*. Деякі слова мають подвійний наголос: *помилка – помилка, завжди – завжди, житло – житло, весняний – весняний, свята – свята*.

Лексико-семантичні помилки:

- неправильне вживання слів за семантикою (значенням). Особливу увагу варто звернути на правильне вживання фразеологічних зворотів, у яких зміст передається за допомогою образів, асоціацій (*брати під обстріл* – критикувати когось; *два чоботи на одну ногу* – люди, схожі між собою світоглядом; *продавати зуби* – сміятися тощо), синонімічних та паронімічних конструкцій (*екзаменаційний білет*, але *квиток на потяг*; *показники якості успішності*, але *показчик температури*);

- вживання фразеологічних зворотів, пов'язане з неправильним дослівним перекладом стійких словосполучень рос. мови: *кидатися в очі* (замість *впадати у вічі*); *музей під відкритим небом* (замість *музей просто неба*) тощо;

- невміння розрізняти окремі морфеми в слові: префікси (*підбір акторів*, але штучний *добір*; *подовжити кабель*, але *продовжити вакцинацію*); суфікси (*господарчі товари*, але *господарські* зобов'язання; *змістовна відповідь*, але *змістова неточність* тощо);

- використання плеоназмів (слів одного значення) та тавтологічних сполук (повторення однокоренових слів): *вільна вакансія – вакансія (вільне місце); колега по роботі – колега (товариш за фахом); за свідченням свідків – за свідченням очевидців; прорахунки враховано – недоліки враховано тощо;*

- вживання слів-паразитів: *ну, скажімо, зрозуміло, ось, по ходу, тобто тощо;*

- вживання жаргонізмів – слів чи сполучень, які характерні для мовлення певної соціальної, професійної групи людей. Розрізняють студентський, дитячий, жаргон певної групи службовців та ін.: *борзий – нахабний; випльовується – виходь; врубився – зрозумів; кумарити – дратувати; нарисуватись – прийти; либа – посмішка; паритись – турбуватися; степуха – стипендія; тормоз – обмежена людина; упаковка – одяг; чухай – йди геть; фіолетово – байдуже (зі студентського жаргону); треба дати їм в карк – вдарити шию, закобзати їх попід щєблі – стусонуту попід ребра (з тв. І. Франка);*

- вживання вульгаризмів – непристойних, лайливих слів, які з моральних причин перебувають поза нормами літературної мови; вживають здебільшого в нелітературному розмовно-побутовому мовленні, в художніх творах для надання їм побутового колориту, слугують ознакою низького морального рівня персонажів, дійових осіб: *одержати по мордасах; дати в пику*. З їх допомогою можна створити яскраві образи у художніх творах: *брехуха, пащекуха, падлюка, шкура, гад печений;*

- вживання просторічної лексики – просторічних нелітературних слів: *тудю, сюдою, тролєбус, теаґер, скиґлити, ґамселити, ушкварити, ґлиґати, верзти тощо*. Характерна особливість сучасного українського просторіччя – наявність русизмів: *міроприємство, понімати, временно, щас, больниця, як діла?* тощо. Таке мовлення називають суржи́ком (нечиста мова, гібрид української і російської мов);

- вживання діалектизмів – нелітературних, ненормативних мовних одиниць. Їхнє використання обмежується територією діалекту: *бараболя* (картопля), *чара*, або *пательня* (сковорідка), *гуня* (жіноча свитка), *квасок* (щавель), *без* (бузок), *пантрувати* (стежити) тощо. Діалектизми вводять у мову художньої літератури як засіб стилізації, створення місцевого колориту або ж для характеристики персонажів;

- вживання скалькованих слів (русизмів, росіянізмів) – відхилень від лексичних норм, спотворених запозичень з російської мови. Російські слова вживають замість українських, пристосовуючи їхнє фонетичне, словотвірне та морфологічне оформлення до українського: *відложити* (замість *відкласти*), *воплощатися* (замість *втілювати*), *міроприємство* (замість *захід*), *бувший* (замість *колишній*), *у першу чергу* (замість *передусім*) тощо;

- надмірне вживання слів іншомовного походження. Замість власномовних *обіцянки*, *застій*, *зручний* вживають *популізм*, *стагнація*, *комфортабельний* тощо.

Граматичні помилки:

- помилки, пов'язані з неправильним визначенням роду іменників: *гостра біль* (замість *гострий біль*), *наукова ступінь* (замість *науковий ступінь*) тощо;

- помилки, пов'язані з неправильною граматичною формою кличного відмінка. Під час звертання використовують граматичну форму називного відмінка: *добродій Антон* (замість *добродію Антоне*); *Лідія Степанівна* (замість *Лідіє Степанівно*) тощо. Кличний відмінок є однією із самобутніх рис української мови;

- помилки, пов'язані з уживанням ступенів порівняння прикметників: одночасне вживання простої та складеної форми: *більш правильніше* (замість *більш правильно*); *найменш уважніший* (замість *найменш уважний*);

- утворення найвищого ступеня порівняння за допомогою слова *самий*: *самий надійний* (замість *найнадійніший*); *самий кращий* (замість *найкращий*) тощо;

- неправильна граматична форма кількісних числівників: *п'ятидесятьом* (замість *п'ятдесяти*, *п'ятдесятьом*); *семистами* (замість *сьомастами*, *сімомастами*) тощо;

- неправильне сполучення числівника з іменниками: *три студента* (замість *три студенти*); *два з половиною кілометри* (замість *два з половиною кілометра*) тощо;

- порушення норм дієслівного керування: *читати на українській мові* (замість *читати українською мовою*); *дякувати людину* (замість *дякувати людині*) тощо;

- вживання активних дієприкметників замість прикметників, іменників чи підрядних частин складнопідрядних речень: *діюча речовина* (замість *активна речовина*); *діючий важіль* (замість *впливовий важіль*); *головуючий* (замість *голова*); *подорожуючий* (замість *мандрівник*); *восходящее солнце* (замість *сонце, що сходить*) тощо;

- порушення в узгодженні підмета з присудком: *Більшість студентів першого курсу будуть отримувати стипендію* (замість *Більшість студентів першого курсу буде отримувати стипендію*);

- перенасиченість дієслівними формами на *-ться*, *-ся* (пасивними конструкціями): *робота виконується працівником* (замість *працівник виконує роботу*); *кошторис затверджується комісією* (замість *комісія затвердила кошторис*) тощо.

Практичні поради до підвищення мовленнєвої культури

- Свідомо й відповідально ставтеся до слова.
- Оволодівайте нормами української літературної мови.
- Стежте за своїм мовленням, аналізуйте його, контролюйте слововживання, у разі потреби перевіряйте за відповідними словниками та довідниками. Навчіться чути себе, виробіть чуття правильного мовлення.

- Записуйте цікаві думки майстрів слова, вчіть напам'ять афоризми, вірші. Збагачуйте лексичний запас, пізнавайте красу і силу слова, його змістові тонкощі.

- Оволодівайте мовно-стилістичними засобами жанрів функціональних стилів. Пам'ятайте, що ви повинні вміти

написати як вітальну листівку, так і заяву чи службовий лист, а також підготувати реферат чи публічний виступ.

- Читайте фахові статті, послуговуйтеся енциклопедичними і термінологічними словниками, набувайте практики публічних виступів із фахової тематики (використовуйте нагоду виступити з рефератом чи з доповіддю на студентській науковій конференції).

- Прислухайтесь до живого слова авторитетних осіб на сцені, на трибуні, за кафедрою та наслідуйте кращі зразки.

- Не піддавайтесь впливам «модних» тенденцій задля прикраси мовлення іншомовним словом, сленгом чи жаргонізмом.

- Слідкуйте, щоб ваше мовлення було доречним – уникайте багатослів'я та пустослів'я.

Формування культури усного та писемного мовлення майбутніх фахівців – безперервний процес, що відбувається поступово та ґрунтується на вміннях: слухати, сприймати, аналізувати, відтворювати, конструювати, редагувати речення і тексти офіційно-ділового та наукового стилів мови.

3. ТРАДИЦІЙНІ І СУЧАСНІ ФОРМИ ТА МЕТОДИ НАВЧАННЯ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

Для оптимізації процесу навчання мови та підвищення ступеня його ефективності як способу формування мовленнєво-комунікативної компетенції варто реалізувати такі педагогічні умови:

- наближення навчально-виховного процесу до актуальних проблем сьогодення;
- здійснення психолого-педагогічної підтримки студентів під час навчального заняття;
- вміле поєднання традиційних та інноваційних форм і методів навчання;
- використання інтерактивних методів навчання (дискусії, дебати, ділові ігри, проєктні методи).

Заняття потрібно будувати так, щоб кожен з проведених видів роботи виконував свою роль у формуванні певного комунікативного вміння, щоб студенти успішно оволодівали і діалогічним, і монологічним мовленням, спираючись на знання граматики, ситуацію спілкування, набували належного рівня культури мовлення. Саме на заняттях з української мови за професійним спрямуванням, використовуючи різні вправи, майбутні фахівці вчать володіти словом. Готуючи вправи, викладач повинен враховувати зміст теоретичного матеріалу, форми завдань та їх складність, з'ясувати їх вагомість для учасників комунікації, так як вправи перетворюють теоретичні відомості у систему практичних дій.

У лінгводидактиці мовленнєві вправи поділяються на *рецептивні, репродуктивні та продуктивні*. Завданням *рецептивних* вправ є аналіз та групування засобів мови за

вказаною ознакою, знаходження у висловлюванні стилістичної невідповідності тощо. Після ознайомлення з теоретичним матеріалом варто виконати *рецептивні* вправи, які сприяють усвідомленню й запам'ятовуванню отриманої інформації суб'єктами навчального процесу. Опрацьовуючи тему «*Мовленнєвий етикет*», пропонуємо виконати такі вправи:

1. *Назвіть формули мовленнєвого етикету, що використовуються під час подяки (або згоди, відмови, висловлення власного погляду) в офіційних ситуаціях.*

2. *У яких стандартних етикетних ситуаціях можна скористатися наведеними прислів'ями та приказками?*

- Слово чемне кожному приємне.
- Слово не горобець, вилетить – не впіймаєш.
- Де багато слів, там мало мудрості.
- Яка головонька, така й розмовонька.
- Коли хочеш щось сказати, то подумай, як почати.

3. *Доберіть синоніми до етикетних формул ділового спілкування.*

Вітаю Вас; гаразд, я погоджуюся з Вами; прошу вибачення; дозвольте відрекомендуватися; безперечно; не гайте даремно часу; дозвольте порадити Вам; вибачте, я помилився; я глибоко переконаний, що...; на все добре.

На думку В. Ільчук, розвиток мовленнєво-комунікативних умінь передусім починається із засвоєння формул мовленнєвого етикету, призначених для будь-яких обставин: вітання, знайомства, вибачення, подяки, прохання, привернення уваги, згоди, відмови, заборони, побажання, телефонної розмови тощо [6, с. 209]. Етикетні звертання слугують не лише для встановлення контактів зі слухачами, а й використовуються для діалогізації усного мовлення, активізації уваги у професійному середовищі. Однак знання мовленнєвих шаблонів для забезпечення комунікації за певних обставин ще не свідчить про сформоване вміння.

Завданням *репродуктивних* вправ є навчити суб'єктів навчального процесу робити аналіз та перебудову пропонованого матеріалу. Опрацьовуючи тему «*Етикет службового листування*», пропонуємо виконати такі *репродуктивні* вправи:

1. *Утворіть типові для службових листів сполуки з пропонованими дієсловами та вкажіть, у яких листах Ви могли б ними скористатися.*

Вносимо, дякуємо, висловлюємо, прийміть, повідомте, дозвольте, вважаємо, запевняємо, гарантуємо, сподіваємося, жалкуємо, розраховуємо, прийміть.

2. *Зредагуйте фрагменти текстів листів, проаналізуйте характер помилок.*

- Запрошуємо вас пане Ігорє Володимировиче прийняти участь у урочистому міроприємстві з нагоди п'ятидесятирічного ювілею нашого підприємства.

- Надіємося, що будуть прийняті міри, в протівному випадку ми будемо вимушені розірвати угоду на основі п.5 нашої угоди.

- Не дивлячись на постійні нагадування та прийняті запобіжні міри, ваш борг не ліквідовано, він зростає.

Творче застосування набутих знань передбачене у *продуктивних* вправах. Дидактичний матеріал у таких вправах створюється власними зусиллями суб'єктів навчального процесу. Прикладом до вивчення теми «*Українська термінологія у професійному спілкуванні*» можуть слугувати такі вправи:

1. *Укладіть словничок-порадник неправильних і правильних сполук, що репрезентують професійне спілкування.*

2. *Випишіть із галузевого словника 10 термінів, які презентують мову Вашого фаху. З'ясуйте значення та правопис термінів.*

3. *Доберіть до фахових термінів іношомовного походження власномовні синоніми та введіть їх у речення.*

4. *Складіть опорний конспект до теми: «Українська термінологія у професійному спілкуванні».*

Зауважимо, що важливим у формуванні мовленнєво-комунікативної компетентності є вироблення умінь і навичок створення різножанрових текстів ділової та наукової комунікації із використанням типових лексичних та синтаксичних сполук, використання синонімічного розмаїття під час заміни одних мовних засобів іншими, редагування фрагментів текстів тощо. Такі завдання сприяють вдосконаленню мовленнєвих навичок, виробленню вмінь уважного читання й відповідного розуміння тексту, спонукають вимогливіше ставитися до власних текстів, навчають самостійно працювати з довідковою літературою. Наприклад, під час опрацювання теми «Довідково-інформаційні документи» студентам пропонується скласти прес-реліз (анонс) про проведення конкурсу читців-декламаторів творів Т.Г. Шевченка, використовуючи типові сполуки *доводимо до вашого відома; дозволяйте повідомити вам; з приємністю повідомляємо вам; будемо раді бачити вас; враховуючи вагомий внесок* тощо.

Щоб студенти могли вільно спілкуватися на професійній темі, варто здійснювати планомірну роботу щодо засвоєння фахової лексики. Наукові тексти відзначаються наявністю не лише загальноновживаної лексики, а й фахової мови, що містить професіоналізми та терміни. Викладачеві-мовнику наодинці важко організувати роботу над заучуванням фахової термінології. Тому бажана співпраця з викладачами профілюючих фахових дисциплін у підготовці інтегрованих методичних посібників з української мови, наповнених найуживанішою фаховою термінологією, текстами, що містять базові знання для майбутніх спеціалістів, виготовленні перекладних словників-мінімумів фахових термінів і професійних сполук, що описують фахову термінологію в терміносистемі, тобто з урахуванням усіх родових, видових, логічних і понятійних зв'язків. Для засвоєння фахової лексики необхідна систематичність вправ, значну частину яких студенти можуть і повинні виконувати самостійно в зручному для них темпі й у зручний для них час.

З метою формування мовленнєво-комунікативної компетентності майбутніх фахівців варто розроблювати та впроваджувати у навчальний процес інтерактивні методи. О. Кравченко-Дзондза стверджує, що інтерактивні методи будуються на принципах взаємодії, активності студентів, опори на груповий досвід, обов'язкового зворотного зв'язку. Створюється середовище освітнього спілкування, яке характеризується відкритістю, взаємодією учасників, рівністю їхніх аргументів, накопиченням спільного знання, можливістю взаємної оцінки і контролю [9, с. 99]. Інтерактивні методи проведення занять:

- пробуджують у студентів інтерес до майбутньої професії;
- сприяють активній участі кожного в навчальному процесі;
- сприяють ефективному засвоєнню навчального матеріалу;
- здійснюють багатоплановий вплив на студентів у різних аспектах;
- зумовлюють зворотну реакцію аудиторії;
- розвивають пізнавальну активність.

Ситуативні вправи, ігри (імітаційні, ділові, рольові, командні сюжетні, ігри-вправи тощо), взаємоопитування в парах, творчі роботи різних форм і тематики наближають заняття до природних умов мовленнєвої діяльності. Одним із видів міжособистісного спілкування, під час якого обговорюються будь-які спірні питання, є *дискусія*. Дискусійні методи «*мозковий штурм*», «*дерево рішень*», *ток-шоу* формують інтелектуальні вміння, розвивають монологічне та діалогічне мовлення, дають змогу відбирати необхідні факти, вибудовуючи їх в логічній послідовності, для аргументованого обґрунтування власної позиції, сприяють конструктивній діяльності, моделюють поведінку учасників дискусії. Студенти відчують себе активними учасниками подій, набувають досвіду емоційної саморегуляції в напружених і нестандартних на-

вчальних ситуаціях. Під час вибору теми дискусії варто враховувати її актуальність, проблемність (доречно розглядати лише одну проблему) та важливість. Орієнтовними темами дискусій на заняттях з української мови за професійним спрямуванням можуть бути такі: *«Шляхи уникнення калькування у фаховому мовленні»*, *«Причини нестабільного розвитку української термінології»*, *«Мова як чинник національної самоідентифікації»*, *«Суржик – засіб мови, чи вада мовлення»* тощо. Важливо чітко і логічно формулювати свої думки, висуваючи якусь тезу, обов'язково стежити за тим, щоб у ній не було двох питань, для яких потрібні свої докази. Найважливіше в дискусії точно визначити головну проблему й навколо неї зосередити увагу.

Форми організації дискусій

– *«Дерево рішень»*. Під час дискусії учасники заповнюють таблицю (переваги проблеми – недоліки проблеми). Координатор ставить проблему на обговорення. Учасникам надається основна інформація, історичні факти, дати, події тощо. Вони мають для себе визначити позитивні і негативні моменти у вирішенні цієї проблеми і самостійно прийняти рішення, про яке повідомлять в обговоренні.

– *«Мозковий штурм»*. Пошук рішення здійснюється шляхом вільного висловлювання думки всіх учасників. Ніхто не повинен обговорювати, критикувати чи підтримувати ідеї інших. У процесі такої дискусії можна вислухати велику кількість пропозицій з вирішення певної проблеми та обрати найоптимальніше рішення. С. Шевчук зауважує, що метод *«мозкового штурму»* передбачає два етапи. На першому подається якомога більше ідей, на другому відбувається аналіз ідей та відбір кращих, найбільш придатних для подальшого опрацювання [9, с. 254]. Завдання викладача при цьому – сформулювати проблему та контролювати процес її вирішення.

– *Ток-шоу*. Висловлюються різні точки зору на завчасно обрану тему. Учасники повинні бути добре підготовленими.

Ведучий ток-шоу повинен слідкувати, щоб виступи учасників стосувалися теми дискусії. Першими виступають основні учасники (по 20 хв), після чого інші беруть участь у дискусії. Наприкінці дискусії ведучий аналізує дискусію, підбиває підсумки.

Дискусійні методи навчання дозволяють серед неоднозначних думок та пропозицій вибрати оптимальний варіант рішення одного й того ж питання.

Якщо ви хочете досягти успіху, зробити кар'єру, стати сучасною діловою людиною, пам'ятайте такі правила:

- чітко розмежовуйте питання, які є предметом дискусії і які не варто обговорювати;
- поступіться опонентові всім, чим можна поступитися (*«Так, у цьому Ви маєте рацію, а я помилявся. Тепер ми можемо спокійно розглянути ще одне питання, де наші погляди не збігаються»*);
- напочатку спробуйте обмінятися поглядами з опонентом (це особлива, підкреслена ввічливість, це спільність між вами в чомусь, далекому від об'єкта дискусії; це спільність у минулому, якщо вона була);
- ніколи не давайте опонентові зрозуміти, що ви маєте намір переконати його й упевнені, що цього досягнете (спочатку відшукуйте все те, нехай дрібне й другорядне, із чим погоджуєтесь і ви, і ваш опонент (*«Це дає мені підстави вважати, що ми можемо порозумітися ще в якихось аспектах проблеми»*));
- не допускайте перетворення дискусії у з'ясування особистих стосунків;
- не стверджуйте того, чого не можете довести (це сильний козир у руках вашого опонента);
- зберігайте спокій і врівноваженість у спорі: заради справи підніміться вище своїх емоцій, амбіцій, навчіться слухати критику, віддавайте належне своєму опоненту, коли він має рацію;

- критикуйте без роздратування і злості, але й не вибачайтеся за критику, тому що це не ознака ввічливості, а вияв невпевненості у своїй правоті;

- програвайте і перемагайте гідно. При поразці не сердіться, і не будьте розгубленим. При перемозі залишайтеся спокійним і скромним. Дайте можливість опонентам «зберегти обличчя».

Ефективним методом формування мовленнєво-комунікативної компетентності на заняттях з української мови за професійним спрямуванням є застосування *кейс-методу*, під час використання якого студенти матимуть змогу висловлювати власну думку, аргументовано переконувати опонентів, захищаючи власну позицію, використовувати медіа-засоби, навчатися аналізувати інформацію – виділяти головне та відкидати зайве, чітко й логічно мислити, структурувати виступ.

Метод кейсу можна використати під час опрацювання теми *«Культура мовлення професійного комунікатора»*. Заздалегідь студентам повідомляється тема заняття. На початковому етапі формуються групи, учасники яких готують повідомлення на теми:

- *Комунікативні ознаки культури мовлення.*
- *Роль словників та довідників у підвищенні фахової мовленнєвої культури.*
- *Перспективи професійної комунікації в Україні.*

На другому етапі відбувається моделювання освітньої діяльності: між студентами розподіляються обов'язки; усвідомлюються проблеми; з'ясується ситуація, що спричинила виникнення проблеми; залучаються учасники до обговорення ситуації та вибору кращого рішення. Пропонуються питання для обговорення:

- *Які тонкощі рідної мови доречно враховувати під час спілкування?*
- *Які лексичні та граматичні анормативи впливають на культуру мовлення?*

• *Що можна порадити майбутньому фахівцю для поліпшення культури мовлення?*

Після відповідей на запитання обговорюються точки зору учасників групи. На завершальному етапі підбиваються підсумки. Із заключним словом до розмови долучається викладач.

Застосовуючи дискусійні методи, студенти набувають навичок правильного використання засобів мови, оволодівають основами культури мовлення, майстерністю усного мовлення, як монологічного, так і діалогічного.

Важливим методом розвитку ефективного міжособистісного спілкування є *ділові ігри* – найактивніший метод навчання мові, який забезпечує не лише розвиток українського мовлення, формування й вдосконалення умінь і навичок комунікації українською мовою в різноманітних близьких до реальних ситуаціях, але й підвищенню зацікавленості студентів у вивченні української мови за професійним спрямуванням, залученню учасників до активного спілкування. Чим ближча ігрова діяльність студентів до реальної ситуації, тим вища її навчально-пізнавальна ефективність. Використання гри під час заняття сприяє відтворенню моделей життєвих ситуацій, створенню можливостей «програти» проблемні моменти, знайти варіанти їх вирішення, розумінню мотивів чужої поведінки. Під час ділової гри можна виявити, що чують, що бачать, як інтерпретують ті чи інші вислови або дії учасники та спостерігачі. Гра орієнтує студентів на планування особистої мовленнєвої поведінки і прогнозування поведінки співрозмовника. Кінцевою метою ділової гри на заняттях з української мови за професійним спрямуванням є відпрацювання комунікативних навичок та умінь. Учасники ділової гри не тільки роблять повідомлення з певної теми, але й невимушено вступають у бесіду, намагаються підтримати її, цікавляться думкою інших, обговорюють різні точки зору, намагаються самостійно відтворити різні фахові си-

туації, таким чином розмова стає невимушеною, що власне і є реалізацією комунікативного підходу. Ігрові прийоми полегшують засвоєння складних граматичних конструкцій, поповнюють словниковий запас, максимально наближають освітній процес до практичної фахової діяльності. Викладач у грі може займати такі позиції: бути центром гри, її керівником і режисером; виконувати функції одного з гравців; бути стороннім спостерігачем.

Наведемо приклади застосування найпоширеніших ігор на заняттях з української мови за професійним спрямуванням.

Якщо необхідно почути думки усіх присутніх, варто використати метод *обговорення питань у колі*. При цьому одна особа (це може бути й викладач) добровільно починає, а далі, по черзі, усі відповідають на поставлене запитання. Кероване обговорення нової інформації або проблеми та пошуку шляхів її вирішення проводиться у формі запитань та відповідей. До необхідної відповіді групу ведуть ланцюжком коротких, чітких запитань. Обов'язково проводиться аналіз і обговорення відповідей, а також підбиваються підсумки. Гру-розминку «Тлумачний словник» варто проводити під час засвоєння та узагальнення тем з лексики, зокрема після вивчення тем «Паронімічний вибір слова» чи «Синонімічний вибір слова». Група ділиться на дві команди. Кожна команда готує для суперників синонімічні та паронімічні пари, яким треба дати тлумачення та навести приклади. Гравці, які пропонують пари для тлумачення, повинні самі знати їхнє визначення. Гра проводиться без попередньої підготовки. Словниками, довідниками для пошуку слів користуватися не можна. Для вирішення проблемних дискусійних питань можна запропонувати провести командну гру «Точка зору». Студенти діляться на дві команди (команди-опоненти), кожна з яких має свою точку зору на одну й ту ж проблему. Заздалегідь, перед грою, команди добирають необхідні для аргументації приклади, цитати тощо. Кожна команда намагається довести пра-

вільність своєї точки зору під час дискусії. Для обговорення варто добирати актуальні теми.

Використання інтерактивних методів навчання стимулює викладача до вдосконалення стилю роботи та розроблення нових завдань. Застосування таких технологій у навчанні студентів з дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» сприятиме розвитку навичок спільної взаємодії, умінь слухати і чути одне одного, аргументовано відповідати, краще розуміти специфіку мови майбутньої професії тощо.

4. КОМУНІКАТИВНИЙ ПРАКТИКУМ

Ефективною практичною формою, що сприяє процесу вдосконалення фахових умінь студентів, є комунікативні практикуми, під час яких забезпечується розвиток складових цілісного утворення, відбувається трансформація мовно-комунікативної діяльності щодо покращення якості її репрезентації через усне та писемне комунікативне мовлення.

Створення комунікативних ситуацій

1. Відтворіть ситуації проведення бесіди керівника з підлеглим, який має на меті звільнитися за власним бажанням.

- Працівник сумлінно ставиться до виконання своїх обов'язків.
- Працівник – людина, яка не має необхідних для роботи здібностей.
- Прояв гендерної нерівності з боку керівника.

2. Розіграйте телефонний діалог, використовуючи ситуації:

- між двома подругами, одна з яких через хворобу пропустила заняття в університеті;
- між керівником і підлеглим, який запізнюється на роботу;
- між двома незнайомцями, один з яких помилився номером телефону;
- між друзями, які обговорюють зимову олімпіаду в Пекіні 2022 року;
- між студентами, які обговорюють результати модульної контрольної роботи з УМПС;

- між студентами-спортсменами, які хочуть оформити вільний графік відвідування занять в університеті;
- між друзями, один з яких своєчасно не склав екзаменаційну сесію;
- між подругами, які обговорюють, що подарувати на день народження однокурснику.

Лінгвістичні вікторини

1. Візьміть участь у лінгвістичній вікторині.

Викладач готує запитання на одну чи декілька тем програмового матеріалу. Завданням студентів є змістовна відповідь. Наприклад, до теми «Закінчення іменників у кличному відмінку» можна дібрати такі завдання:

Утворіть форму кличного відмінка від таких іменників: Лідія Степанівна, Христина Василівна, Ілля Дмитрович, пан Назар, друг Олег, колега Соломія.

Відповідь. Стосовно вживання кличного відмінка треба пам'ятати: у звертаннях, що складаються із двох власних назв (імені та по батькові) або із загальної назви й імені, обидва слова мають форму кличного відмінка: *Лідіє Степанівно, Христіно Васи́лівно, Ілле Дмитровичу, пане Назаре, друже Олегу (Олеже), колего Соломіє.*

Утворіть форму кличного відмінка від таких іменників (двох загальних назв): пан президент, товариш полковник, добродій секретар.

Відповідь: у звертаннях, які складаються із двох загальних назв, форму кличного відмінка мають обидва слова, або лише перше: *пане президенте (пане президент), товаришу полковнику (товаришу полковник), добродію секретарю (добродію секретар).*

Утворіть форму кличного відмінка від таких іменників (загальна назва + прізвище): пан Гнатенко, депутат Мохов, колега Крайтор, лікар Максимчук, добродійка Закревська, науковець Ільчук.

Відповідь: у звертаннях, що складаються із загальної назви та прізвища, форму кличного відмінка набуває загальна

назва, а прізвище залишається у формі Н.в.: *пане Гнатенко, депутате Мохов, колего Крайтор, лікарю Максимчук, добродійко Закревська, науковцю Ільчук.*

Утворіть звертання за допомогою сполук слів за зразком.

Зразок: пан полковник – Слухаю, пане полковнику!

Брат Сергій, пан професор, пані Світлана, доцент Юрченко, Григорій Ілліч.

Відповідь: любий брате Сергію; дозвольте запитати, пане професоре (професор); вельмишановна пані Світлано; виконаю, доценте Юрченко; шановний Григорію Іллічу.

2. Візьміть участь у лінгвістичній вікторині «Хто більше?»

Запишіть пари слів, які б різнилися наголосами. Складіть прості речення, ускладнені вставними словами.

За зразок можна взяти такі слова: *атлас – Атлас, приклад – приклад, слова – слова, батьківщина – Батьківщина, жінки – жінки, земля – земля, хліба – хліба, руки – руки, Орган – орган.*

Відповідь. На жаль, на зборах мені не дали слОва. Наголос падає на перший склад, якщо іменник вжито в Р.в. однини. слОва, можливо, не співпадають з реаліями. Наголос падає на другий склад, якщо іменник вжито у множині.

Ділові ігри

1. «Моя майбутня професія»

Опис гри. Для того, щоб організувати цю гру, необхідно виділити в групі журі (з трьох чоловік) і розділити інших студентів групи на дві команди. Кожна команда готує запитання, відповіді на які покажуть, чи знають студенти про свою майбутню професію, чи добре вони володіють культурою усного мовлення. Кожна команда обирає капітана. Капітани організовують гру-змагання. По черзі капітани команд ставлять запитання. Відповіді на запитання готують учасники команд, журі, оцінює за п'ятибальною системою як питання, так і відповіді, а також підбиває підсумки.

Орієнтовні запитання:

1. *Яка історія вашої професії?*
2. *Як розвивалася (змінювалася) ваша професія?*
3. *У яких сферах діяльності зайняті фахівці вашого профілю?*
4. *Які вимоги висуваються до осіб вашої професійної групи?*
5. *Яке майбутнє вашої професії?*

2. «Оголошення»

Опис гри. Кожен учасник повинен скласти за 5 хвилин оголошення про надання послуг (робота, репетиторство, консультації, навчання тощо), яке б містило опис чогось такого, що не може запропонувати інший учасник. Згодом треба зачитати оголошення. Учасники можуть ставити будь-які запитання щодо змісту оголошення, щоб переконатися, що претенденту насправді притаманні такі риси.

Зразок: Ремонт і налаштування комп'ютерної техніки у вас вдома!

Займаюся приватною практикою налаштування комп'ютерної техніки. За фахом інженер-системотехнік з 10-річним досвідом. Відновлюю дані з носіїв різних типів, встановлюю програмне забезпечення будь-якого виду, ремонтую ноутбуки, планшети, смартфони. Вирішу проблеми будь-якої складності, навіть такі, як «Я щось випадково натиснув і все зникло». Володію не тільки технічними навичками, а ще й терпінням. Вислухаю, проконсультую, покажу куди натискати, щоб ваш ноутбук, планшет чи смартфон працювали 24/7.

Мобільний телефон: 097 4672111.

Ваш толерантний майстер Роман.

Обговорення. *Яке оголошення найбільше привернуло увагу учасників? Яке оголошення було найбільш оригінальним та незвичайним? У чому виявилися труднощі під час складання оголошення?*

3. «Спонтанний виступ»

Опис гри. Кожному із учасників треба виголосити однохвилинну промову на певну тему. Зачитують або демонструють на проєкторі першу тему. По черзі виходять оратори та виступають.

Пропоновані теми для виступу:

- *Віртуальне спілкування.*
- *Мова і культура мовлення.*
- *Роль словників у підвищенні мовленнєвої культури.*
- *Надлишкові засоби мови.*
- *Іншомовні слова – донори української мови.*

Обговорення. *Що найбільше сподобалося у виступах учасників? Чий виступ був найбільш змістовним? Що робили оратори, якщо у них «закінчувалися думки»? Чи легко говорити спонтанно?*

4. Бліц-турнір «Граматичні аномативи»

Опис гри. Студенти об'єднуються у дві команди. Представники однієї команди ставлять запитання студентам іншої команди, і навпаки. Запитання варто кожному учаснику підготувати заздалегідь. Якщо учасники (суперники) не можуть дати відповіді на поставлені запитання, відповідають ті, хто ставив запитання. Виграє та команда, яка дала більше правильних відповідей.

Орієнтовні запитання:

- *Чи можна під час звертання використовувати граматичну форму називного відмінка?*
- *Що є аномативом: наукова ступінь чи науковий ступінь?*
- *У кількісних числівниках на -десять змінюється обидві частини?*
- *Чотири з половиною кілометра чи чотири з половиною кілометри?*
- *Чи можна вжити граматичну форму самий відповідальний?*

• Чи можна вжити синтаксичну конструкцію характерний для наукового мовлення?

• Що є аномативом: документ затверджено підписом та печаткою чи документ затверджено керівником?

• Що є аномативом: виступаючий з доповіддю чи доповідач?

Обговорення. Яке запитання було найскладнішим? Чи запам'ятали граматичні аномативи? Які висновки зробили?

5. Гра-розминка «Тлумачний словник»

Опис гри. Група ділиться на дві команди. Кожна команда готує для суперників синонімічні та паронімічні пари, яким треба дати тлумачення та навести приклади. Гравці, які пропонують пари для тлумачення, повинні самі знати їхнє визначення. Гра проводиться без попередньої підготовки. Словниками, довідниками для пошуку слів користуватися не можна. Виграє та команда, яка дасть більше правильних відповідей.

Орієнтовні синонімічні та паронімічні пари:

завдання – задача; показник – показчик; приводити – призводити; вираз – вислів; винятковий – виключний; не дивлячись – незважаючи; чинний – діючий.

Обговорення. Чи зацікавила вас гра? Які висновки ви зробили? У чому полягає ефективність цієї гри?

6. «Ланцюжок»

Опис гри. З алфавіту обирається літера, з якої починається гра. Протягом 10 хв студенти повинні записати якомога більше слів певної тематичної групи: лінгвістичні поняття; фахову термінологію. Перемагає той, хто придумає найбільше назв і зуміє пояснити їх значення.

Як зразок. Буква А. Лінгвістичні поняття: аноматив, алітерація, активний словник, акцентний, акцентуація, аналогія, анафора, артикуляція, асонанс тощо.

Аноматив – помилка, ненормативне лінгвоутворення, що виникає в результаті невмотивованого порушення літературної норми і є наслідком неправильних мисленнєвих операцій.

Активний словник – це запас слів, яким практично послуговується особа в усному і писемному мовленні.

Обговорення. *На яку літеру вам складно було дібрати слова певної тематичної групи? У чому полягає ефективність цієї гри?*

7. «Прямо чи влучно»

Опис гри. Група ділиться на дві команди. Кожна команда готує для суперників фразеологізми ділового мовлення. Команда-суперник повинна пояснити значення фразеологізмів. Виграє та команда, яка дала більше правильних відповідей.

Зразок. Перейти Рубікон (зробити незворотний крок, рішучий вчинок, перейти рубіж, межу); карт-бланш (чистий бланк, аркуш паперу, вже підписаний людиною і надає право іншій особі заповнити цей лист текстом на свій розсуд); злоба дня (інтерес сьогодення; те, що хвилює широкий загал); все, або нічого (готовність домогтися бажаного ціною неймовірних зусиль, будь-яких жертв чи навіть життя); п'ята колона (громадяни, які діють в інтересах третіх держав, проти влади своєї країни).

Обговорення. *Чи використовуєте у повсякденному житті фразеологізми? Чи завжди легко дібрати синонім-відповідник?*

8. «Знайди пару»

Опис гри. На дошці або на екрані в одній колонці записано слова іншомовного походження, в другій – їхні відповідники в хаотичному порядку. Як приклад:

варіабельний прихований

дайджест згода

автентичний змінний

латентний справжній

консенсус короткий виклад

Студент чи студенти ці слова читають, з'єднують стрілочками, пояснюють, обґрунтовують, чому підібрано саме це слово в пару.

Обговорення. Якими із пропонованих інішомовних слів вам доводилося послуговуватися? Яким словам у діловому мовленні інішомовним чи власномовним надається перевага?

9. «Четвертий зайвий»

Опис гри. Група ділиться на дві команди. Кожна команда готує заздалегідь ряд слів із чотирьох елементів. Команда суперників повинна проаналізувати запропонований ряд і назвати зайве слово, тобто те, у якого немає ознаки, властивої іншим словам. Свою відповідь студенти обов'язково пояснюють, тому що принципів відбору може бути кілька.

Зразок:

- путь, ступінь, літопис, дріб (зайвим є путь, так як це іменник ж.р., а всі інші – ч.р.);
- Ілля, директор, Ганна, Микола (зайвим є директор, так як це іменник II відміни);
- залізний, мудрий, старий, дорослий (зайвим є залізний, так як це відносний прикметник);
- тисяча, мільярд, троє, третій (зайвим є третій, так як це порядковий числівник).

Обговорення. Чим корисне виконання такого завдання? Які теми доречно опрацьовувати, готуючи ряди слів?

Пошукове редагування

1. Знайдіть та виправте у пропонованих фрагментах текстів мовленнєві помилки. Аргументуйте свій вибір за допомогою правил.

Зразок виконання.

Логічність, як ознака культури мови, утворюється на рівні мислення – мова – мовлення, залежить від міри володіння прийомами мисленевої діяльності, знання законів логіки і спирається на знаннях об'єктивнореальної дійсності, тобто перебуває в тісному зв'язку з точністю.

Культури мови – культури мовлення (допущена лексична помилка; мовлення – це процес, а мова – засіб спілкування).

Утворюється – формується (допущена лексична помилка; формується, що було підтрнуттям, а утворюється – коли, з чого).

Мисленсвої – мисленнсвої (допущена орфографічна помилка; мислення – відбувається подовження кінцевого приголосного, у похідних словах подовження зберігається).

Спирається на знаннях – базується (допущена синтаксична помилка; спирається на знання, але базується на знаннях).

Об'єктивнореальної – об'єктивно-реальної (допущена орфографічна помилка; об'єктивно-реальної – через дефіс, так як частини поєднані сурядним зв'язком).

Точністю – точністю (допущена орфографічна помилка; подовження кінцевого приголосного відбувається за умови, якщо він стоїть між голосними).

Текст 1.

Тематика курсових робіт складається з додержанням слідуючих вимог: 1. За характером та об'ємом теми курсові роботи мають бути доступними й посильними студентам, достатнім чином забезпечені науковою і художньою літературою. 2. Рекомендаційні теми повинні бути природно пов'язані з курсами, що їх вивчали студенти. 3. Тематика курсових робіт має відзеркалювати фахову цілеспрямованність студента.

Текст 2.

Наявність полі-семічних термінів може з причинити різне прочитання тексту адресантом, що може мати серйозні наслідки. Проблема усунення багато значності утруднюється в умовах українсько-російської 2-мовності. Структура сем, як відомо, не збігається навіть у близько-споріднених мовах, що перешкоджує комунікаційному повноцінному викладанню та сприйняттю.

Текст 3.

Переклад, якщо його здійснює майстер своєї справи, збагачує мову новими образами, активізує творчу уяву перекладача, змушуючи його шукати самі точні семантико-

стилістичних відповідники до складників першотвору. Одним із джерел збагачення української літературної мови є переклади творів літератур різних народів, що їх виконали М. Рильський, Г. Кочур, М. Лукаш, Д. Паламарчук, Є. Попович та інші видатні майстри. Але не рідко переклад стає причиною засмічення української мови. Особливо часто трапляється таке у двомовних (зокрема, російсько-українських) виданнях. Коли автор пише російською мовою, а перекладач незавдає собі клопоту подивитися у словник і вживає першого-ліпшого слова, що прийшло йому на думку, то читач українського варіанта мусить послуговуватися не літературною мовою, а жаргоно-суржиковим витвором.

Текст 4.

Поняття професійна мова рипрезентує, як мінімум три стилі мовлення: науковий, офіційно-діловий і розмовний. Стилi мовлення тісно зв'язані і постійно взаємодіють між собою. Вони є важливою і не від'ємною частинкою української мови, а тому потребують обов'язкового навчання і постійного удосконалення, для чого необхідне глибоке знання мовлення. Незнання мовлення завжди приводить до дизкомфорта.

Текст 5.

Комп'ютер – електрона программована цифрова машина; електроний пристрій для виконання складних обчислень і перетворення даних, керований спеціальними програмами. Складається із процесорів, внутрішньої та зовнішньої пам'яті. Разом із периферійними пристроями утворює комп'ютерну систему. Розрізняють комп'ютери мейнфрейми (великі), міні комп'ютери, персональні комп'ютери, а також супер-комп'ютери, призначені для виконання особливо складних обчислень. Прогресс у галузі електроніки уможливив мініатюризацію комп'ютерів та їх значне поширення. Завдяки розвиткові комп'ютерних мереж пересічні користувачі одержують доступ до програм та інформації, накопичених у комп'ютерних архівах у цілому Світі, а також до нових

технологій розповсюдження інформації (напр., електронної пошти).

Текст 6.

Конституція Пилипа Орлика стала реальною моделлю вільної, Незалежної держави, яка б ґрунтувалася на природньому праві її громадян на свободу й самовизначення. В Україні триста років назад було створено саму першу у Європі конституцію, а ми ще три століття не мали свободи! Шістнадцять статей конституції передбачали: установлення національного суверенітету; визначиння кордонів української держави; забезпечення димократичних прав людини; визнання трьох гілок влади. Цей документ проголосив права всіх верств населення України.

2. Самостійно доберіть фрагменти тексту про культуру мовлення (обсяг 150 слів), що містять лексичні, стилістичні, граматичні, орфографічні помилки (кількість помилок у всіх фрагментах повинна бути однаковою). Обміняйтесь роботами та зредагуйте фрагмент тексту. Переможцями будуть студенти, які першими виправляють помилки.

Створення текстів зв'язного висловлювання

1. Висловіть своє ставлення до змін в українському правописі (нова редакція 2019 року). Чи наразі вони є доречними?

2. Поясніть, як ви розумієте вислови. Наведіть приклади певних життєвих ситуацій до кожного з них.

- Мова – засіб мислення.
- Мова – засіб інтелектуальної діяльності людей.
- Мова – засіб спілкування.
- Мова – засіб оволодіння суспільно-історичним досвідом людства.
- Мова – засіб пізнання людиною краси.

3. Складіть короткі коментарі-роздуми до висловів відомих філософів:

- Коли не знаєш слів, нема чим пізнавати людей (Конфуцій).

- Заговори, щоб я тебе побачив (*Сократ*).
- Яка людина, така й мова (*Сенека*).
- Будь-яке висловлювання мусить відповідати трьом правилам. Вони суть: має бути підстава, має бути джерело, має бути застосованість (*Мо-Цзи*).

4. Підготуйте тексти виступів, використовуючи цитати:

- Як про духовну зрілість окремої особи, так і про зрілість цілого народу судять найперше з культури його літературної мови (*І. Огієнко*).

- Неук має велику перевагу перед освіченою людиною: він завжди задоволений собою (*Наполеон*).

- Норми бібліографічного опису представляють собою, так би мовити, красу наукового етикету. Їх дотримання вказує на звичку до науки, а їх порушення виявляє вискочку і неука і часто кидає ганебну тінь на роботу, здавалося б, пристойну на перший погляд... (*Умберто Еко*).

5. Складіть тези-фрагменти основної частини промови, використовуючи опис, розповідь чи міркування на тему (за вибором):

- Місце риторики в житті суспільства.
- Видатні оратори античності.
- «Ну що, здавалося б, слова...» (*Т. Шевченко*).

6. Висловіть своє бачення до пропонованих висловлювань:

- Імпровізатори хочуть показати себе розумними перед дурнями, а замість цього показують себе дурнями перед розумними людьми (*Квінтіліан*).

- Хто не вміє говорити, кар'єри не зробить (*Наполеон*).
- Люди не тільки слухають промову, скільки бачать і відчувають її. Слово, що не викликає образів, стомлює слухачів (*Р. Гарріс*).

7. Доберіть до поданих тез 3–4 аргументи:

- Шкільна форма потрібна.

- Алкоголь скорочує життя.
- Корисно займатися фізкультурою.
- Мати гарну освіту необхідно для майбутнього.
- Мобільний телефон потрібен кожному.
- Треба багато читати.

8. Напишіть тексти для привітання колег з професійним святом та батьків з родинним святом.

9. Ознайомтеся з текстами урочистих промов з нагоди Дня Незалежності України. Дайте їм оцінку, виявіть недоліки, спробуйте переробити та доповнити їх з урахуванням вашого власного погляду на свято Незалежності. Продумайте ті «фрагменти-родзинки», які зроблять промову індивідуальною та більш змістовною.

1. Сьогодні ми святкуємо 30-ту річницю проголошення незалежності України. Наш народ пройшов довгий і важкий шлях до створення власної держави. Який би період історії ми не взяли, завжди Україна була поділена на різні частини. Майже завжди її сини опинялися по різні боки барикад, які були створені амбіціями інших держав, інших народів. Об'єднанням України і проголошенням її незалежності здійснена багатовікова мрія нашого народу. Адже в усі часи знаходились провідники ідеї створення соборної української держави. Згадаймо добрим словом гетьмана Богдана Хмельницького, який підняв весь український народ на боротьбу за вільну Україну. Згадаймо гетьмана Івана Мазепу, який разом з козацьким військом виступив проти московського гноблення, і, незважаючи на поразку, посіяв зерно волі і свободи, яке проросло в подальші часи. Не можна не згадати сьогодні знаменний день 22 січня 1918 року – День злуки українських земель в єдину державу, яка, хоч і проіснувала недовго, але залишила народові надію на здійснення віковичної мрії. Сьогодні, в День Незалежності України, маємо з глибокою вдячністю згадати тих людей, а їх мільйони, які віддали свої життя за ідею соборності та державності України, але імена яких залишилися

невідомі історії. Пам'ять про кращих синів і дочок нашого народу має жити в нас і кликати до здійснення патріотичних задумів. Я вірю в здатність нашого народу подолати всі існуючі труднощі, вірю, що Україна посіде достойне місце серед інших країн світу. Квітнути в віках тобі, рідна ненько Україна! Слава Україні!

2. Прийміть найсердечніші вітання і побажання з нагоди великого національного свята нашої державності – Дня Незалежності України!

Це не просто день народження держави. Це свято пам'яті про цілі покоління наших предків, що творили націю і боролися за державність, а також день, коли варто думати про день завтрашній, про майбутні покоління, про нашу відповідальність перед історією.

День Незалежності – це день, у якому щорічно зустрічаються минуле і майбутнє України. Минуле має вселяти мудрість. Майбутнє повинно виховувати в нас відповідальність за прийняття рішень.

У серцях народу України серпнева блакить неба і жовтогарячий зерновий лан зливаються барвами української державності в символ свободи та праці. Творення історії Батьківщини, її сьогодення і майбутнього – обов'язок кожного з нас, усього народу.

Сьогодні, як ніколи раніше, це свято висуває перед кожним із нас високі вимоги, спонукає до особливої відповідальності перед собою, своєю країною, прийдешніми поколіннями, оскільки це – найскладніший період сучасної України, бо проливається людська кров, ми потерпаємо від зовнішньої збройної агресії. Такою є ціна за прагнення нашого народу до гідного життя у цілісній, незалежній та квітучій європейській державі.

Тож зичимо усім вам, дорогі українці, у теперішні нелегкі дні спільно й непохитно і далі відстоювати суверенність нашої держави, примножувати її традиції та блага, як того вима-

гає совість і сумління. Нехай Господь береже всіх нас! Слава Україні!

10. Прочитайте текст А.О. Содомора «Руки». Складіть за аналогією міні-твір про очі, усмішку, голос, губи (за вибором).

І якщо очі – дзеркало душі, то руки – її тлумачі. Дивніші, ніж язик, що навчився говорити. І навіть, коли мовою володімо досконало, без рук, які теж по-своєму промовисті, не обходимося. Рука кличе, рука – проганяє. Рукою привітно махаємо, рукою – погрожуємо. Руками розводимо, руки опускаємо. Руками сплескуємо чи хапаємося за голову. Руки схрещуємо на грудях, переплітаємо, заломлюємо, ламаємо, складаємо до молитви. Руки зводимо до неба, закладаємо за спину, потираємо від задоволення, плещемо в долоні. Руки подаємо назустріч; руками – відсахуємося. Руками закриваємо обличчя, аби не бачити; дивимося з-під долоні – аби краще бачити... У кожному русі – стан душі, вияв бажання, волі. Навіть голосуємо – руками. Бо рука – то голос. Коли мовчимо – говорять руки. Вони, як і душа, рідко бувають непорушними. Хіба що при молитві: долонею до долоні, пальцем до пальця. Але ця непорушність, повторюємо, – не бездіяльна, бо й по руках, не розпорошуючись, молитовна енергія струмить угору, до Всевишнього... Хрестимося правицею, а далі складаємо до молитви і правицю, і лівицю. Тут вони рівноправні, єдині. Але це – молитва. В житті ж, буває, права рука не відає, що творить ліва. Роздвоюємося. Втрачаємо єдність самі з собою... Рука сіяча, рука гладіатора. Рука скрипаля, рука каменяра. Рука жонглера, рука весляра. Рука диригента, рука маляра... Рука на кермі, на Євангелії... Рука, що виводить першу літеру, рука – що пише заповіт... Рука в кишені, рука – до кишені... Руки, руки, руки... Виліплюючи їх – самі лише руки – Роден ліпив саме життя, найвиразніший, найкрасномовніший його вияв (А.О. Содомора).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Видавн. центр «Академія», 2004. 344 с.
2. Гриб Е. В. Формирование коммуникативной компетентности менеджера // Электронный ресурс // Режим доступа: www.mai.ru/events/sfiro/articles/secl/grib
3. Денищич Т. А. Формування термінологічної компетентності майбутніх фахівців з політології. *Наукові праці : науково-методичний журнал*. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. Вип. 197. Т. 209. Педагогіка. С. 137–143.
4. Земка О. І. Формування дослідницької компетентності майбутніх учителів української мови і літератури (на матеріалі вивчення літературознавчих дисциплін). *Науковий вісник Миколаївського державного університету*. Миколаїв, 2008. Том 1. С. 95–101.
5. Іванишин Г. Навчання професійно зорієнтованого діалогічного мовлення іноземних студентів медичних спеціальностей вищих навчальних закладів : лінгводидактична модель. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2014. Вип. 10. С. 136–144.
6. Ільчук В. В. Лінгводидактичні засади формування комунікативної компетентності в процесі вивчення української мови професійного спілкування. *Інноваційний шлях розвитку сучасної філологічної науки в Україні та країнах ЄС: Колективна монографія*. Рига: Baltija Publishing, 2021. С. 203–220. URL : <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/100/2527/5439-1?inline=1> (дата звернення 21 листопада 2021).

7. Кочубей А. В. Інноваційні методи викладання гуманітарних дисциплін у вищих технічних навчальних закладах. *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. Випуск 7(50), 2013 // Електронний ресурс. // Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?...2013_7.

8. Крашеніннікова Т. В., Подворчан А. З. Українська мова професійного спрямування (нестандартні заняття) : навч. посіб. Дніпро, 2018. 66 с.

9. Кравченко-Дзондза О. Формування комунікативної компетенції студентів у процесі вивчення дисциплін філологічного циклу. *Молодь і ринок*. Дрогобич, 2014. № 7(114). С. 98–102.

10. Норми сучасної української літературної мови : метод. посіб. / Укладачі: Назаревич Л. Т., Равлів І. П., Федак С. А., Гавдида Н. І., Баб'як Ж. В., Денисюк Н. Р., Мацюк Г. Р. Тернопіль : Вектор, 2019. 78 с.

11. П'яст Н. Й., Горчинська Л. В. Ігри як один із методів навчання на заняттях з української мови (за професійним спрямуванням). URL: http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/Ryast_Gorchynska.php (дата звернення: 18.04.2019).

12. П'ятакова Г. П. Технологія інтерактивного навчання у вищій школі : навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Львів, 2008. 120 с.

13. Пентилюк М. І. Мовна особистість учня в перспекції мовленнєвого спілкування. *Таврійський вісник освіти*. 2007. № 2. С. 53–60.

14. Пономарів О. Культура слова. Мовностилістичні поради. Київ : Либідь, 2001. 240 с.

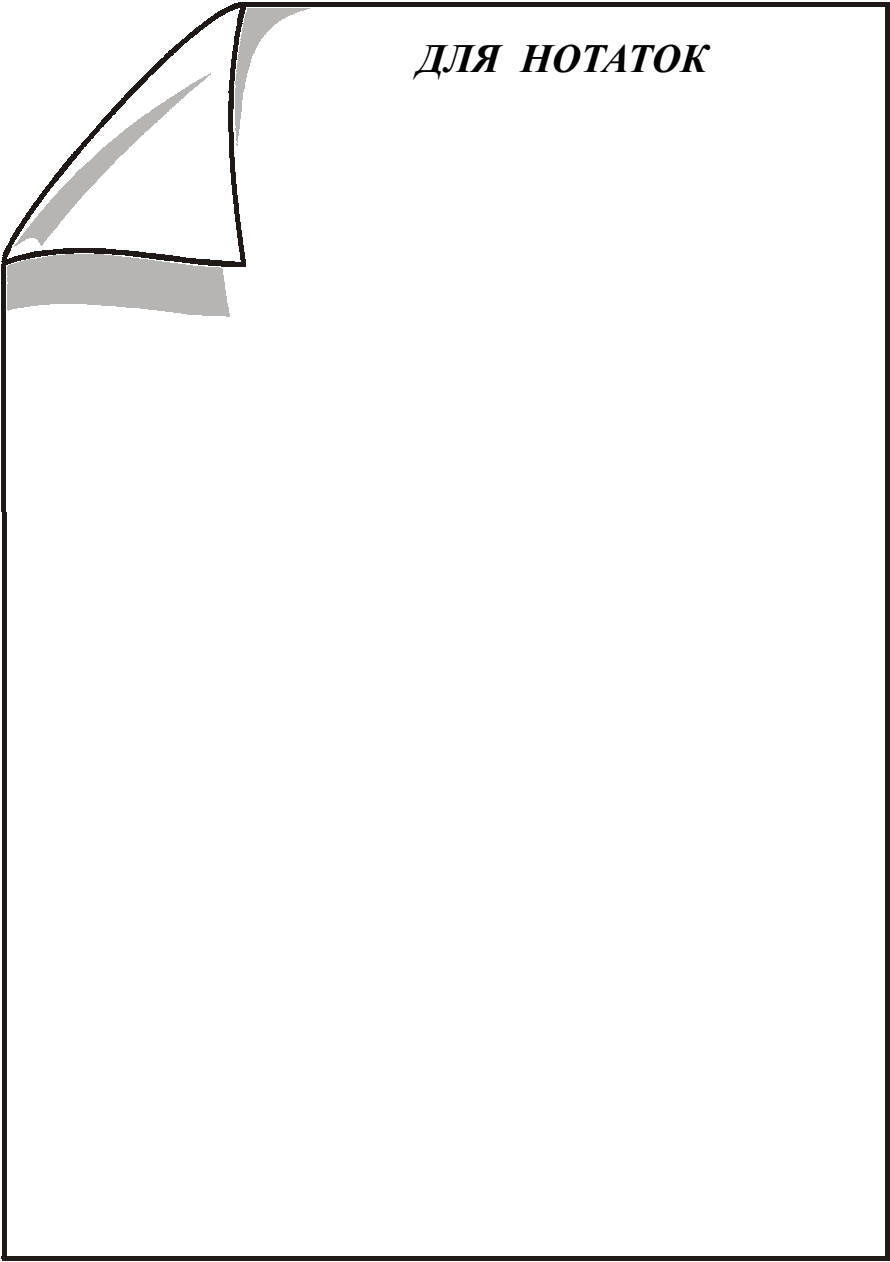
15. Смирнова Е. А. Формирование коммуникативной компетентности : Теория и практика проблемы. Шуя : Издательство «Весть». ГОУ ВПО «ШГПУ». 2006. 256 с.

16. Царьова І. В., Грицай І. О. Культура професійного мовлення юриста : навч. посіб. Київ : «ХайТекПрес», 2017. 140 с.

17. Ценко М. Б. Формування комунікативної компетентності майбутніх юристів. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Харків, 2014. № 4(23). С. 45.

18. Чак Є. Д. Складні випадки вживання слів. 2-ге вид., перероб. Київ : Радянська школа, 1984. 184 с.

19. Шиян Т. О. Формування мовленнєвої культури мовлення. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2007. № 14. С. 2–5.

ДЛЯ ЗАДАТОК

Навчальне видання

ГАРБАР Ірина Валеріанівна
ГАРБАР Андрій Іванович

**Формування мовленнєво-комунікативної
компетенції майбутніх фахівців
на заняттях з української мови
за професійним спрямуванням**

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Комп'ютерне верстання *В. В. Москаленко*
Коректор *О. Є. Вакула*

Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 2,8. Тираж 100 прим. Вид. № 36. Зам. № 2811-35.
Видавець і виготівник Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова
просп. Героїв України, 9, м. Миколаїв, 54025
E-mail : publishing@nuos.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6402 від 19.09.2018 р.